

Református szegénygondozás a 16. században

Ferenczi Gábor

Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar
Alkalmazott Társadalomtudományi Tanszék

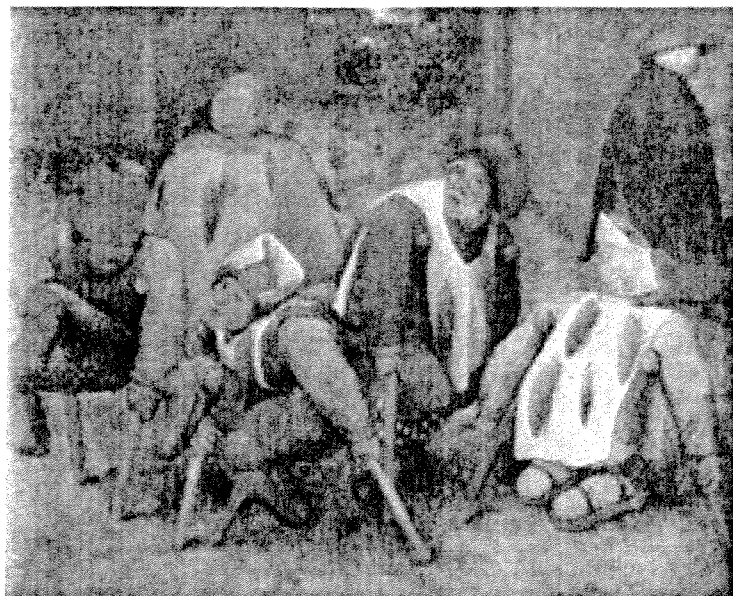
Abstract. Care about the poor of the Reformed Church in 16th century.
The study deal with care about the poor of the Reformed Church in 16th century. Why is this age interesting particularly? As we know - among other events - this is the age of reformation and at the same time with theological changes started to change the way of looking at care about the poor and the needy. A new, more anthropocentric conteption appeared (certainly focusing on Scripture as the Word of God) concentrating on solution of problems, instead of the previous church ideologies in the Middle Age. The study presents these new principles considering ideas of big reformers (example Luther, Calvin). In addition to essay is about development of the system of diaconate and importance of described ideas for today social policy and social work.

Lektor: Prof. Dr. Fazekas Sándor, egyetemi tanár, rektor
Református Hittudományi Egyetem

Bevezetés

„A Jeremiás 22,16-ban ezt olvassuk Izráel egyik királyának tevékenységéről: 'Jogához segítette a nyomorultat és a szegényt, ezért ment jól a dolga! Így tesz, aki ismer engem - így szól az Úr.' Kálvin János a genfi reformátor azt mondja a fenti igeszakaszhoz fűzött magyarázatában: 'Ubi cognoscitur Deus, etiam colitur humanitas'

(CO 38, 388), magyarul: 'Ahol ismerik Istent, ott az emberségre is gondot viselnek'. Ebben az egyetlen mondatban Kálvin teológiájának összefoglalását láthatjuk,..."¹



1. ábra. Pieter, Brueghel: Koldusok, 1568.

Milyen lehetett a református szegénygondozás (egyáltalán az elesettekről való gondoskodás) ebben a történelmileg nagyon meghatározó időszakban, hogyan változott meg a korábbi szemlélethez képest a reformáció keresztyén vallást megújító ereje által a szegényekről való gondolkodás? Ez az izgalmas kérdés merült fel bennem és indított kutatásra, amikor témavezetőm felajánlotta számomra a címben szereplő terület vizsgálatát.

Szociális gondoskodás történetét tanítva azt már eddig is jól tudtam, hogy a reformáció hatására alapvetően változott meg a középkori szegénygondozás, de érdekelt - és dolgozatomban erről szeretnék egy a terjedelmi lehetőségeket is figyelembe véve vázlatos, de a fő jellemzőket mindenképpen kiemelni szándékozó képet adni -, hogy mi ennek az alapvető változásnak az oka, a háttere, milyen új vallási teológiai gondolkodás az, amely ekkora változást tudott elérni, ekkora hatással tudott lenni a középkori szegénygondozás átalakulására?

Ennek a meghatározó szemléleti változásnak a gyökereit, gondolatainak összefüggő rendszerét természetesen a reformáció megújító erejében kereshetjük. Az új megközelítés lényegét és teljes körű magyarázatát a nagy reformátorok teológiai műveiben találhatjuk meg, így a valós korabeli szegénygondozói tevékenység rövid bemutatása mellett elsősorban az ezen művekben megjelenő alapvető "szociális

¹Eberhard Busch: Istenismeret és emberség-Betekintés Kálvin János teológiájába (Gotte-serkenntnis und Menschlichkeit. Einsichten in die Theologie Johannes Calvins) Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest 2009. 7.

gondolatokra" koncentráltam. Ezek közül is Kálvin erre a területre irányuló gondolati rendszerét emelem ki, hiszen az ő megközelítése látszik a legmeghatározóbbnak és a legmaradandóbbnak a fent leírt változás szempontjából.

Kálvin kezdetek óta új szövetség, együttműködés kialakítására törekedett katedrális és városháza, egyház és közélet, hit és politika között. Véleménye szerint az egyháznak nem szabad visszahúzódnia a templom falai közé, hanem ki kell lépnie a történelem színpadára, s ott az emberi közösség összetartó erejét és fundamentumát kell alkotnia.

Az evangéliumi demokrácia első nagy hozadéka, egyént és közösséget önvédelmi fegyverrel ellátó szellemi terméke ez a polgári kritikai képesség volt, ez a „Made in Geneve”, a genfi szellemiség. Vigyáztak arra, hogy ne legyenek túlzó, felesleges közkiadások, mérsékeltek a pazarlókat, a hivalkodó úrgazdagokat intették a luxus kerülésére mind a ruházkozásban, mind az étkezésben, mert ez a szegényeket még jobban megalázza. Az önmérséklet, a puritán jólét, a hivalkodást és kivagyiságot kerülő polgári tisztesség, kölcsönös tiszteletadás, a szegényt is emberszámba vevő szociális érzékenység - ez lett a genfi református gondolkodás és életstílus jellemzője, a várost századok alatt magasba emelő genius locija.²

A szegénység középkor végi társadalmi helyzete, új formái

A középkorban a szegénység egyszerre jelenthetett elesettséget és emelkedettséget, ezzel együtt társadalmi bukást és lelki dicsőséget. A szegények összetétele nagyon színes volt, hiszen volt, akit környezete tett szegénnyé, mások szegénynek születtek, és akadtak, akik önként vállalták a szegénységet. Ez viszont nem tette lehetővé sem egységes, sem koncepciózus szegénység-kezelés kialakítását.³

Szegénynek lenni a korszakban döntően azt jelentette, hogy a szegénységgel érintett rászorul mások segítségére, viszont a szűkölködés nem jelentett mindenképpen társadalmi kizártságot. Ugyanakkor jól látható az is, hogy a társadalom valamennyi rétegéből vezethettek utak ezen egyre szélesedő, a megélhetéssel küzdő, legalsó társadalmi csoportokba, melyekbe sokan vagy már eleve beleszülettek, vagy később elszegényedtek. Az elszegényedés a középkorban nagyon változatos módokon következhetett be.

Meghatározó jelentőségűek (nem számítva a nagy társadalmi átrendeződéseket) a válságperiódusok, a népességrobbanások, a nagy járványok, a rendszeres háborúk és a természeti csapások. A középkor embere nagy mértékben kiszolgáltatott volt ezeknek a folyamatoknak és eseményeknek. Emellett a városokban a rossz termésű évek, az árdrágulás, a pénzhiány miatt is végigsöpörtek „szegényhullámok”. Emiatt

²Dr. Békefy Lajos: Made in Geneva - Kálvin és Genf Reformátusok Lapja LII. évf. 43. sz. 2008. okt. 26.

³Mezey Barna: A munkaethosz és a szegényrendészet kriminalizálódása. In: Börtönügyi Szemle, 2009/3.,1.

gyakori jelenség az iparosok, kereskedők és családjaik látványos elszegényedése és nyomora, akik különböző gazdasági okokból mentek tönkre. Ugyanakkor a városba menekülő parasztok megfelelő ismeretek híján jellemzően alkalmi munkából élő, kiszolgáló vagy munkanélküli tagjává váltak a városi lakosságnak. Összességében tehát a szegénységet „táplálták” a városi nyomorba zuhantak, a tűzvészek, katasztrofák, árvizek áldozatai is.

A szegénység mértékének és az utazó nép számának megbecslésére kevés adat áll rendelkezésünkre, leginkább a történeti statisztika nyújt támpontot valamelyest, mely alapján Hans-Ulrich Wehler a szegények számarányát a 15. században 30-50%-ra, a 16. században 50-60%-ra teszi. Ez a megdöbbentően magas adat lényegében azt jelenti, hogy a korszakban minden „nem szegényre” (nemesre, polgárra, parasztra, cselédre és zsellérré) jutott egy koldus, csavargó, beteg vagy rokkant.⁴

Az önkéntes szegénységet a hivatalos ideológia támogatása, az egyházi politika melletti lojalitás hívta életre. Tömegek keltek zarándokútra⁵, ajánlották fel vagyonukat az egyháznak, ill. választották az önként vállalt aszkézist, mellyel természetesen az országutak rászorultjainak számát növelték. Előkelő urak kolostorokat alapítottak, hölgyek vonultak vissza az élettől a zárdák falai mögé, hogy egyszerű, szegény, magányos életet éljenek.⁶ Az egyház megújítását célzó mozgalmak tulajdonképpen az apostoli szegénységhez való visszatérést hirdették, legtöbbször személyes példájukkal. Ezek egyik formája a városokban szervezett ún. testvérségek, melyeknek szintén az önkéntes szegénység volt az alapelve.⁷

Korabeli erőfeszítések a szegénység kezelésére és ezek korlátai

A középkorban természetesen az egyházi szegénygondozás magától értetődő módon következett a keresztény karitás szelleméből, hiszen Máté evangéliumának értelmében⁸ (jelen esetben a sok egyéb, ezt a gondolatot hangsúlyozó Szentírásbeli ígére nem utalva) a keresztyén ember kötelessége az éhezőknek ételt adni, a szomszédokat megitatni, a ruhátlanokat felruházni, az idegeneket vendégül látni, a betegeket gondozni, a foglyokat meglátogatni. A keresztény szegénygondozás arra a tételre épült, mely szerint a kereszténység filozófiájában a könyörületesség alapvető érték, keresztény erény, ami mintegy kötelezővé teszi a nyomorult állapotban lévők segítségét.⁹

⁴Wehler, Hans-Ulrich: Deutsche Gesellschaftsgeschichte I. München. Verlag C. H. Beck, 1987. 193.

⁵Wolf, Alois: Deutsche Kultur in Hochmittelalter (1150-1250). Essen, Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1986. 181-182.

⁶Boockmann, Hartmut: Die Stadt in spätem Mittelalter. München, Beck, 1986. 254.

⁷Borst, Arno: Lebensformen in Mittelalter. Berlin, Propylän Verlag, 1973. 105.

⁸Mt.25, 35-36.

⁹Castel, Robert: Les Métamorphoses de la question sociale, Paris, Fayard, 1995. (A mű egyes részletei megjelentek magyarul „A szociális kérdés alakváltozásai” címmel. In: „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...”. Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori

Ezzel együtt a korabeli keresztény felfogás is különbséget tett „jó szegény” és „rossz szegény” között, mely szerint rossz szegények voltak a világ isteni rendje ellen lázadók (hitehagyók, eretnekek). Viszont ennek ellene hatott az említett könyörületesség, a keresztény segítségnyújtással kapcsolatos felfogás, az az alaptézis, mely meghatározta a szegénygondozás módszerét, illetve később a megváltható bűnbánat gyakorlata. (Mint ismeretes, a vagyonosabb hívek az alamizsnatámogatás rendszerében megvásárolhatták lelki üdvüket, bűnbánatukat.) Ez a rendszer - mely szerint tehát az egyházi segélyezést nem az intézményrendszer, hanem a segélyezés rendszere működtette - egészen a reformáció kialakulásáig működött.¹⁰

A szegénygondozásnak ez a "koncepciója" - ahol, mint a fentiekből láthatjuk, lényegében a segélyezési rendszer nem a segélyezettre, hanem a segélyezőre koncentrált - erős befolyással volt a világi gondolkodásra is. Ezért nem jelenhetett meg a megelőző gondoskodás eszméje, nem dolgozhattak ki átfogó tervet a szegénygondozás kezelésére sem, vagyis kvázi differenciálás és célmeghatározás nélkül osztottak pénzeket (ráadásul éppen ebben az időszakban nagy mértékben elterjedt a koldulás).

Nem született valamilyen kidolgozott szempontrendszer mentén tevékenykedő és hivatásos szegénységkezelő szervezet sem, a segélyezésnek a meglévő struktúrákhoz kellett igazodnia. Ez a helyzet döntően behatárolta a szegénygondozó tevékenység hatókörét és szinte egyedülállóan alkalmazottá tette az alamizsnaosztási technikát, mint segítségnyújtási formát.

Emellett egyszerűsítette a szegénygondozás koncepcióját az egyház meglévő szegénységképe és az ehhez igazodó gondozási praxis, amelyek azt is jelentették, hogy nem volt szükség kimunkálni valamiféle koncepciót, hiszen az készen állott. (Megjegyzendő, hogy term. az előbbieken vázolt komplex szegénység gyakran maga is nehezen engedett differenciált megközelítést.)

Megállapítható tehát, hogy középkor végére egyre nehezebben kezelhetőek a szociális problémák, a növekvő szegénység a hagyományos eszközökkel. Ennek meghatározó okai: a gazdasági működés átalakulása, a kor erősödő városiasodása ill. városi kultúra kiépülésének felgyorsulása és a kor vallási intoleranciája miatti migráció. Ekkorra már nem volt várható - korábban is csak esetleges segítséget jelentett - a középkori szegénységideáltól, a kolostori életformától, az alamizsnakodástól, a koldus életforma isteni rendelésként való megjelenítésétől az új (és az eddiginél nagyobb mértékű) szociális feszültségek megoldása.¹¹

A fent bemutatott helyzetet értékelve jól látható, hogy szükséges lett volna leválasztani a középkori vallásos képről a valós hivatásos egyházi szegénységet, az önkéntes szegénységet, és egyértelműen elhatárolni a munkakerülő, csavargó, kriminális elemekből álló koldus csoportokat a valódi rászorultaktól. Igaz, hogy a

Magyarországon. (Szerk. Léderer Pál, Tenczer Tamás, Ulicska László.) Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1998. 30.5.

¹⁰Mezey i.m. 5.

¹¹Dr. Fazakas Sándor: Kálvin szociáletikája in: Kálvin időszerűsége-Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról (szerk.: Dr. habil. Fazakas Sándor) Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadó Bp., 2009. 124.

városok tettek erre kísérleteket, a megoldás a reformáció koráig váratott magára.

A változásokra két - egymással is összefüggő - jelenség adott lehetőséget, hiszen egyrészt a szegénység struktúrája a 16-17. században alapvetően átalakult. Ennek magyarázata, hogy az iparosodás és a mezőgazdasági válság hatására, ill. az Európán átsöprő háborúk eredményeképpen óriási mértékben megnövekedett a városi szegények és a „hullámzó lakosság” száma. Ezen országutakon élő csavargó- és koldustömegek komoly rendészeti és igazságügyi feladatokat is jelentettek a hatóságok számára. Másrészt ezzel lényegében egy időben mondhatni összeomlott a hagyományos gondozási rendszer. A társadalmi változások hatására átalakult szegénység „alkalmatlanná vált” a hagyományos kezelésre, akár az egyház alamizsnarendszerét vagy a városok zárt képletekhez igazodó saját szegény-gondozását vesszük figyelembe.

Az új eszközök keresésében kialakult és meghatározó lett a protestantizmus szegénység-elgondolása, ez a szegényektől is az eddigiektől eltérő magatartást várt el. A protestáns városigazgatás és államhatalom ehhez rendészeti eszközöket (is) csatolt, melynek hatására nagy változás indult meg a szegényügyben.

A vezető reformátorok fellépése, szemléleti újításai

Luther és Kálvin

A reformáció megjelenése, a Szentírás üzenetét középpontba helyező hit megkérdőjelezte a szociális gondok megoldására tett korábbi módszereket. A kegyelemből hit által való megigazulás reformátori felfogása ugyanis megfosztotta a jótékonykodást érdemszerző jellegétől. Luther felhívást intézett a német nemességhez a szegénység megszüntetésére, melynek hatására a városok figyelme a koldulás korábbi szabályozása helyett a szegények megsegítése felé fordult (pl. Kommunális szegénykasszák felállítása). Luther a keresztyén gyülekezettől nagyobb aktivitást várt e tekintetben, s számára Isten a szegények istene és nem a gazdagoké, a szegénységnek nála inkább a lelki, mint a materiális oldala hangsúlyos (így nem lát összefüggést pl. a szegénység kezelése és a jobbágyság felszámolása között).

Kálvin a szegénység megítélésében a lutheri örökség vonalában áll, viszont ő már strukturális szinten szemléli és kívánja megoldani a kérdést (ennek bemutatását ld. később). Kálvin Genfben átfogó és körültekintő módon látott neki a szegénygondozás rendszerének elméleti és gyakorlati kidolgozásához.¹²

A középkor végi gazdasági átalakulások miatt elszegényedő tömegek az iparosodottabb, gazdagabb városokba áramlottak, ahol megélhetést és munkát reméltek. Ezek a rétegek megjelenése viszont félelemmel töltötte el a lakosságot, és gyakran bűnözőként kezelték a szegényeket, így a városok vezetése is a probléma sürgős

¹²Fazakas S. i.m. 125.

kezelését akarta elérni.

Természetesen találhatunk összefüggést a városok problémamegoldó törekvése és a reformátori tevékenység hatására felébredő felebaráti felelősségvállalás között, de egyben látnunk kell ezek szerencsés egybeesését is. Emellett Kálvin módszere ehhez megerősítést adott, aminek köszönhetően a keresztyénség szociális elkötelezettsége a reformáció döntő jellemzőjévé vált.

A szegénység és a munka kapcsolatának új értelmezése

A 16. század húszas éveiben Wittenberg környezetében jelentős feszültség alakult ki a religio kérdése körül. A történettudomány ezt a korszakot a "wittenbergi nyugalanság"-nak nevezi. Ekkor többek között 1521-ben a karlstadti pap a karácsonyi misét civil ruhában celebrálta, melynek hatására a felindult hívek a templom mellékoltárait tönkretették, a szenteket ábrázoló szobrokat és a Mária-alakot összetörték, feldarabolták és elégették. A következő év elején az ágostonrendiek konventje adott szabadságot testvéreinek annak eldöntésére, elhagyják-e a rendet, vagy maradnak (ekkorra már szerzetesek sora hagyta el rendjét más szerzeteknél is). A városvezetés reformációs tanácskozmánya pedig ugyanebben az időben, tekintettel a polgárság viharos hangulatára a város egyetemén határozatokat fogalmazott meg a mise szabályozásáról, a szentképekről, a nyilvános erkölcstelenségek felszámolásáról és a koldulás megtiltásáról. Ezenkívül közperselyekbe helyezte a laikus testvérségek vagyonát és úgy rendelkezett, hogy ebből a forrásból kell finanszírozni a szegénygondozás újjászervezését.¹³

A protestáns gondolkodásmódnak ezek az egyházat, társadalmat formáló megnyilvánulásai szorosan összefüggtek a munka újszerű felfogásával, mely alapvetően átértékelte a szegénység szerepét a társadalomban. Az előző időszakban a középkor szóhasználatában a munkával kapcsolatban elismerte, hogy a munka szükséges az élethez, de nem általánosan szükséges kötelezettség. Ezt a szemléletet képviselte a középkori keresztény etika, melyet például a skolasztikus filozófia is alátámasztott. Aquinói Tamás azon tételéből, mely szerint a testi munkára csak a végszükség kényszeríthet, a középkori egyházi értékelés a fizikai munka korlátozását emelte ki, mely tanaiban is így jelent meg. Igazát hangsúlyosan alátámasztotta például a kolduló rendek létezésén keresztül is.¹⁴

Ugyanakkor ezzel a megközelítéssel a munka szükségességének szerényebb rangot biztosított, mint a lelki gyakorlatoknak. Ez azt is jelentette, hogy az egyház hivatalos ideológiájában határt vont a *vita activa*, vagyis a dolgozó élet és a *vita passiva*, a szemlélődő lét között (utóbbi azt jelentette, hogy az ezt választó teljesen elfordult a földi világtól, hogy Istennek szentelhesse magát). A lelki munka tehát teljes mértékben fölül állt a kétkézi munkának. A hivatás és a kétkézi munka viszonyáról kialakított egyházi képpel kapcsolatban azonban az "alsóbb" rétegekben - különösen a parasztság és a polgárság körében - komoly változások történtek.¹⁵

¹³Fuchs, Walther Peter: Das Zeitalter der Reformation. In: Handbuch der deutschen Geschichte.

¹⁴Zarnecki, Georg: Kolostorok, szerzetesek, barátok. Budapest, Corvina, 1986. 106.

¹⁵Mezey B. i.m. 9.

Luther teológiai-társadalmi felfogásában a munka isteni parancs, rendekre, állásra való tekintet nélkül. „Éppen elegendő a valóban szegényekről gondoskodni, óvni őket az éhenhalástól, megfagyástól, az nem történhet meg, hogy egyesek más munkájából, tétlenül éljenek.”¹⁶

Ugyancsak Luther szerint: a keresztény dolgozik, és rábízta a gondoskodást Istenre. „Ne légy lusta és tétlen, ne feledkezz meg tulajdon munkádról és tevékenységedről, hanem dolgozz és tégy is, ne mindent egyedül az Úrtól várj. Amint az gyakran mondva vagon: mindennek Istenben való hitben és bizalomban kell történnie.”¹⁷ Ezen ponton kapcsolódott egybe hit és munka, ti. a hit és a munka összetartoznak, hit nélkül a munka vajmi keveset ér.

A fent értékelt protestáns tanítás szerint megállapíthatjuk, hogy a munka szerepe jelentősen felértékelődött, ami például azt is jelenti, hogy az evilági élvezetek lehetségesek, de erre is csak a munka jogosít föl. Kálvin felfogása a legtöbb kérdésben közel áll Lutheréhez. Azon keresztül hogy a hit a munkát isteni szolgálattá tette, a minden közösségre hasznos, azt erősítő tevékenység nagyobb elismerést nyert.

A reformáció, s különösen a kálvinizmus programmá formálta a szorgos munkálkodást, megkövetelte a tétlenség, dologtalanság elleni harcot, a szegénységet már-már a bűnelkövetés fokára emelte. Luther úgy vélekedik erről, hogy „aki szegény akar lenni, ne legyen gazdag, de aki a gazdagságot választja, annak nyomjuk kezébe az ekét, és keresse meg azt a földből”¹⁸

A fenti gondolattól eltekintve ugyanakkor alapelveként jelenik meg az is, hogy ha lehetséges *mindenkit* vissza kell vezetni a társadalomba és a közösség szorgos tagjává kell tenni (amihez megint csak a legkézenfekvőbb segédeszköznek a munka látszott). Ez társadalomszemlélet szintén óriási változás (és pozitívum) a korábbi elvekhez képest, amelynek világos, a máig ható érvénye van: a munka és a társadalomba való visszatérés között szerves kapcsolat áll fenn. Természetesen abból a téziszből kiindulva, hogy a koldust tilos segíyezni, a valóságos rászorulóknak viszont joguk van a segítségre, azt is jelentette, hogy a munkaképes nincsteleneknek munkalehetőséget kellett felkínálni. Azaz nem volt lehetséges pusztán az anyagi juttatásoknál megmaradni, a szegénységélyezés más formáit is fel kellett használni, vagyis a naturáliákkal való segíyezés keretében a munkáltatásról is gondoskodni kellett.¹⁹

Azonban nem volt elegendő önmagában a munkalehetőség felkínálása, a teljes körű szegénygondozás részét kellett, hogy képezze a lelki gondozás és a nevelés is, amely egyrészt a rászorulóban felkeltette a hit iránti érdeklődést, másrészt fel-

¹⁶Laum, Bernhard: Armenwesen. Geschichte der öffentlichen Armenpflege. In: Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Hrsg. Ludwig Elster, Adolf Weber, Friedrich Wieser (Redaktion: Dieter Werkmüller). Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1923-1929. Band. I. 944.

¹⁷Conze, Werner: Arbeit. In: Geschichtliche Grundbegriffe Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland. Hrsg. Otto Brunner, Werner Conze, Reinhard Kosseleck. Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1974-1984. Band. I. 163.

¹⁸Idézi Laum i. m. 944.

¹⁹Mezey B. i.m. 17.

ismertette vele a szorgalom és a munka iránti igényt. Külön figyelmet kapott a szegénység szélesedésének gyakori útja az elszegényedés, mely ellen annak megelőzésével igyekeztek harcolni. Mindezek érdekében létrehozták a szegénygondozás szociális szervezetét, közösségi egyesületeit, gondoskodni kellett a házi szegényekről.

Azonban nem volt elegendő önmagában a munkalehetőség felkínálása, a teljes körű szegénygondozás részét kellett, hogy képezze a lelki gondozás és a nevelés is, amely egyrészt a rászorulóban felkeltette a hit iránti érdeklődést, másrészt felismertette vele a szorgalom és a munka iránti igényt. Külön figyelmet kapott a szegénység szélesedésének gyakori útja az elszegényedés, mely ellen annak megelőzésével igyekeztek harcolni. Mindezek érdekében létre hozták a szegénygondozás szociális szervezetét, közösségi egyesületeit, gondoskodni kellett a házi szegényekről.

„A skolasztika világ- és társadalomképével való teljes szakítás a protestáns munkaerkölcsben átfogóan végbement, ami a szűkölködést és tömegnyomort, mint a bűnös világ örök, Isten által elrendelt büntetését fogadta el, és ezzel szemben a középkori emberiség elképzelhetetlen, tömeges elszegényedésének enyhítésére semmi mást nem ismert, mint az alamizsnát kéregető koldusok és az alamizsnát ajándékozó gazdagok örök, lemondó mozdulatát. Ez új, hideg és éles fény a kolduló létet magasztaló dicsfény helyett, amiben a zwingliánus és először igazán a kálvinista megtanulta életét irányítani, nem a nyomorúságnak, mint a bűn bérének alázatos elfogadása, hanem a fegyelmezett munka jellemnevelése által” /H. Lüthy/²⁰

A koldulás elítélése

A koldulást érintő gondolatkör lényege, hogy az Istennek tetsző aszketikus életvezetés és a hivatás során végzett hasznos cselekvés, a gyarapításhoz vezető munka lehet az a tényező, mely a bűn fölötti győzelmet jelentheti. „A munka ugyanis - a sajátos megelőzési eszköz minden olyan kísértés ellen, melyet a puritanizmus a 'tisztátalan élet' fogalmában foglalt össze. A munka azonban ezen túl, s mindenekelőtt az életnek Isten által megszabott öncélja. A páli mondat - 'Aki nem dolgozik, ne is egyék' - feltétlen érvényű és mindenkire vonatkozik. A munkakedv hiánya a kegyelmi állapot hiányának eleje.”²¹

Ennek egyenes következménye viszont, hogy ha a munka ilyen kiemelt szerepet játszik az üdvözülésben, a munkakerülést is ennek megfelelően kell értékelni. A semmittevés elítélése Luthernél és Kálvinnál is a tétlenekkel szembeni harcig vezet el. „A legfontosabbak egyike felszámolni a koldulást a kereszténységben”.²² A koldulás pedig megengedhetetlen. „Semmiféle koldust vagy koldulást ne tűrjünk meg városaink és falvaink templomaiban.”²³

²⁰Herbert Lüthy: Calvinisme et capitalisme, Cahiers Vilfredo Pareto, Nr. 2. Genf, 1963.

²¹Weber, Max: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Budapest, Cserépfalvi, 1995. 188-189.

²²Idézi Laum i. m. 944.

²³Conze i. m. 163.

Ez természetesen ekkorra kezdi azt jelenteni, hogy ha maga a koldulás elvetendő, ezzel párhuzamosan ítélendő el az egyház kolduspolitikája is. Éppen ezért a reformáció következetesen lépett föl a koldusok, az alamizsna és persze az ezekkel nagyfokú hasonlóságot mutató önkéntes szegénységgel szemben. Azokban a tartományokban, amelyek a reformáció útjára léptek a „keresztyéni szegénységet”, a mások adományából való élest elítélték, és a koldulás ettől kezdve a társadalom szemében deviáns magatartásként, de mindenképpen nemkívánatos jelenségként tűnt föl.

Luther és Kálvin teológiai rendszerükben az általános keresztyéni életcélt összefüggésbe hozták a munkakötelezettséggel. Ez megközelítés a munkát a keresztyén-ség szerves elemévé tette, viszont ily módon a munkakerülésben, csavargásban magának a sátánnak a közrejátszó hatását látták. A koldulást szigorúan tilalmazott dolog volt, és a protestáns etika szerint a felebaráti szeretet ellen való magatartást jelentett. Ezen szemlélet hatására a koldus ellenséggé vált, bűnözővé, de mindenképpen a keresztyén értékrend ellen vétő figurává.²⁴ Ezzel a protestantizmusnak lerombolta a középkori etika pozitív viszonyát a kolduláshoz, azonban megállapíthatjuk, hogy ennek megszüntetése nélkül elképzelhetetlen lett volna a hirtelen megnövekedő szegénység kezelése, de talán még fontosabbként egy korszerű szegénygondozás kiépítése.

Zwingli (Zürich)

Ulrich Zwingli svájci (zürichi) reformátor, teológiai, egyházi tanai a németországi reformátorok tanaival jórészt egyeztek (egyes pontokban voltak köztük eltérések is), az ő reformációs megközelítése is meg akarta változtatni a diakóniához való hozzáállást, így az teljesen új alapokra helyeződött. Zwingli is a hit által való megigazolást hangsúlyozta és teljesen elvetette az érdemszerző jócselekedeteket (amivé a diakónia végzése már kezdett válni). Viszont ugyanakkor a hívők egyetemes pápaságát hangsúlyozta és ezáltal azt, hogy mindenkinek ki kell venni a részét az egyház életéből és szolgálatából is.

Lutherhez hasonlóan azt is hirdette, hogy az egyháznak nem azzal kellene hitetgetnie magát, hogy diakóniát végez, ha a Szentírást olvassa, hanem az egyház kincseit kellene szétszórni a szegények között. A diakonátust is újra akarta szervezni, azonban nem egy külön egyházi szerv létrehozásával, hanem úgy, hogy a keresztyén vezető réteg feladata legyen a diakónia. Minden keresztyén ember kötelességét hangsúlyozta ebben, mégis tőlük várta azt, hogy igazán felvállalják ezt a szolgálatot.

Luther indítására sok német város tanácsa választott egy képviselőt, akinek a szegényekről való gondviselés volt a feladata, aki látogatott, számon tartotta a szegény családokat és próbált valós szükségletfeltárást végezni (természetesen az ilyen

²⁴Mezey B. i.m. 12.

képviselők nem beiktatott diakónusok voltak). Ehhez hasonlóan Zwingli is a tanács feladatává tette, hogy szegénygondozó bizottságokat állítsanak fel, melyek gondozóból és egy elöljáróból álltak és ő egyáltalán nem gondolt arra, hogy a diakónusi tiszttel újra fel kellene állítani.

Egyháztanában Zwingli puritán, civil egyházat kívánt teremteni, amely elválaszthatatlan az állami, a társadalmi közösségtől, feladatai pedig a morális és szociális gondoskodásra is kiterjednek. A jobbagység megszüntetését és számos szociális gondoskodás bevezetését neki köszönhetik honfitársai. Korai halála miatt gondolatai a kálvini reformációba épültek be.

Bucer (Strassbourg)

Martin Bucert (1491-1551) Strassbourg reformátorát, a városban uralkodó nyomor, a menekültek megsegítésének vágya és önnön helyzetének nehézsége a szegénygondozás bibliai alapokon nyugvó megszervezésére ösztönözte.²⁵

A strassbourgi reformátor volt az, aki „Az igazi lelkigondozásról” írt munkájában az összes egyházi szolgálatnak a lelkigondozás szempontja alatt való tárgyalását adta, melyben az ApCsel 6. és az 1Tim 3. részekre alapozva szállt síkra a gyülekezeti szeretetmunka bevezetéséért: *„Ezekből a szentírési helyekből azt tanuljuk meg, hogy az egyházak tevékenysége minden időben kétféle szolgálatból állt: a lelkekkel való törődésből és a nélkülözőkről történő gondoskodásból. Mindkét munka végzőit a legelső időben apostoloknak, majd diakónusoknak nevezték . . . Milyen hivatal vagy tisztség volt ez és milyennek kell lennie ma is e munkának, amelyre a keresztyének a vasárnapi összejöveteleken és más alkalmakon pénzt hordanak össze és áldozatot hoznak a nincsteléneknek eltartására? Amit egyes személyek az alsóbb és felsőbb rendből adnak erre a munkára folyamatosan, a hűséges Isten parancsa. ”*

Az igazi lelkigondozás az Úr Jézus szentjeit legelteti s választottjait bűneikből a hit által való megigazulás útjára vezeti, Isten igéjének prédikálása és az evangélium fegyelme által, a hívőt Krisztussal összekapcsolja s az ő hatása és uralma alá helyezi. A lelkigondozás megkeresés és megtartás.

A pásztor feladata, hogy Krisztus juhait mindent megkapjanak, amit Ő igéjében ígér nekik. A vétkezőket és elesetteket igaz megtérésre segíti. Az ingadozókat a hitben és életben támogatja, segíti. Vannak elveszett, eltévedt, megsebzett, erőtelens és erős juhok: mindegyikkel a maga természete szerint kell bánni. Tudatlanság, hamis ismeret, hamis istentisztelet, cselekedeti és mulasztási bűnök, kishitűség, restség, közönyösség lehetnek a tipikus akadályok.

„Az igazi lelkigondozás” summájában így ír Bucer: *„Ilyenképpen szolgálhatjuk híven az Urat: a törvényes rendnek megfelelően válasszuk meg és iktassuk be a társadalom minden rétegéből származó lelkészeket. A cél az, hogy olyanok legyenek ők, akikben mindenki megbízik, és akiket mindenki szeret, akik e szolgálatra*

²⁵ Ifj. Dr. Fekete Károly: Kálvini reformáció és diakónia 2007. március Református Szeretetszolgálat II. évf. 1.szám 2.

és igazi pásztori gondoskodásra kellő talentumot és buzgóságot kaptak. Ily módon teljesül a pásztori gondoskodás öt feladata: az elveszettek felkutatása és megtalálása; a szétszórattak visszahozása; a sebesültek gyógyítása; a betegek megerősítése; az egészségesek védelme és legelőre vezetése.” Ennek a felfogásnak a jó pásztor uralkodásáról szóló Ez 34,16kk adják a bibliai alapját. A lelkigondozás fő eszköze az igehirdetés, amely nem korlátozódik csupán a szószékre. Történnie kell házaként és minden elképzelhető módon. Egyházi szolgák és egyháztagok lelkigondozói munkája összefonódik.

Bucer világosan képviseli, hogy a Krisztus egyháza szervezett keresztyén társadalom is, amelynek befelé és kifelé missziói küldetése van és ez az egyház mindenkinek minden testi-lelki szükségéről való, mindenki által gyakorlandó gondoskodást jelent. A hitből fakadó szeretet karitatív, szociális és erkölcsi tevékenységre indít a közösségben. Bucer a teljes emberre tekintett, annak testi-lelki szükségével, külső-belső problémáival, s nála egymásra talált a lelkigondozás és a diakónia.²⁶

Bucer másik művében - De regno Christi - 1550-ben azt tanította a szegénygondozásról, hogy abban Isten egyik fő parancsát teljesíthetjük, mert az Úr megtiltotta népének, hogy elnézze akárcsak egyetlen tagjának is a nélkülözését (5Móz 15,4). Ennek a parancsnak lett a következménye, hogy a jeruzsálemi gyülekezet minden tagja részesült a felajánlott ajándékokból a becsületos és istenfélő élethez szükséges módon.

A szegények, a szegénygondozás Kálvin szociáletikájában

Ezt a nagyon érdekes területet - mi volt a kor egyik legnagyobb reformátorának a megközelítése, a meglátásai a vizsgált területtel kapcsolatban, aki ráadásul ezeket a (nagy részt azóta is működő) szemléletbeli újításokat, elveket teológiai rendszerbe is foglalta - Prof. Dr. Fazakas Sándor tanulmánya²⁷ alapján dolgoztam fel, mert azt megismerve úgy éreztem, hogy az itt kibontott kérdéseknek dolgozatom témája szempontjából is központi jelentősége van.

A gazdag ifjúról (Mt 19,16-26) szóló példabeszéd magyarázatával Kálvin megújítja az egyház szociális tanítását. Érvei között a legfőbb, hogy sehol nincs a törvényben parancs arra, hogy adjuk el mindenünket, hiszen „a vagyontól megválni magában még nem volna erény, hanem inkább dicsekvő hiúság”²⁸, ui. Krisztus nem egyszerűen a vagyontól való megválást, hanem azzal a szegények megsegítését követeli meg.

Kálvinnak a szegénységről szóló teológiai gondolatait az 1555-56-ban tartott de-

²⁶Fekete i.m. 3.

²⁷Dr. Fazakas Sándor: Kálvin szociáletikája in: Kálvin időszerűsége-Tanulmányok Kálvin János teológiájának maradandó értékéről és magyarországi hatásáról (szerk.: Dr. habil. Fazakas Sándor) Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadó Bp., 2009.

²⁸Kálvin János magyarázata Máté, Márk és Lukács összhangba hozott Evangéliumához.III. kötet, ford. Rábold Gusztáv, Budapest 1941, 137-138. Idézi: Dr. Fazakas S.

uteronómiumi prédikációiból ismerhetjük meg, közelebbről az 5Móz 15,11-15 alapján tartott igehirdetéséből, amelyben kritika alá veszi a középkori ember azon felfogását, mely - "mert a szegény nem fogy el a földről" (5Móz 15,11) - a szegénységet Isten által adott és megfellebbezhetetlen rendként fogta fel. Kálvin ezt a bibliai részt nem a kialakult szociális helyzet fenntartásaként, hanem Isten végzésének bizonyítékaként tekint. Eszerint a szegénység világban való jelenléte nem fatalista életszemléletre vagy tehetetlen beletörődésre kell hogy vezessen, hanem annak leküzdésére.

A gondviselésről szóló tanítás tükrében Kálvin olyan teológiai megoldást talál, amely a szegényt és a szegénységet az Istennel és a gazdaggal való kapcsolatában veszi figyelembe, vagyis a gazdagnak és a szegénynek egyaránt Isten az ura. Ezért a gazdagnak látnia kell, hogy gazdagsága Istentől való, így gazdagságát nem tekintheti a másik ember feletti hatalmi eszközként. Isten ugyanakkor a gazdag hitét is próbára teszi: mennyire képes a felebaráti szeretetet a szegénnyel szemben megélni? A szegény próbája viszont, hogy sorsát türelemmel kell viselnie (nem teheti meg például, hogy rablással vagy csalással javítson helyzetén). Természetesen Isten mindkét oldal helyzetét megváltoztathatná, de nem teszi, mert a hit iskolájában kívánja belátásra vezetni a szegényt és a gazdagot is.

Kálvin e pedagógiai megoldással régi keresztyén hagyományt tartja, viszont a szegénység nála továbbra is az isteni gondviselés kiismerhetetlen titka marad, amely a helyes istentisztelet és a gyakorlati keresztyénség kulcskérdése. A szegény és a gazdag a gondviselés jegyében egymásra vannak utalva, ugyanis a szegényt Isten küldi maga helyett a gazdag felé, de ez a találkozás a gazdag számára már az élet értelméről és az örök életről szól, ezért a gondviselés és üdvösség felől tekintve a gazdagnak szinte nagyobb szüksége van a szegényre, mint fordítva. (Például a koldulás eltűrése, azon túl, hogy a fennálló állapotot szentesítené, a fent leírt rend negligálása.)

Emellett fennáll a veszély, hogy a szegényekről való gondoskodás a „szegénykérdés objektivizálásához”²⁹ és osztály-, illetve rangkülönbségek kialakulásához vezet. Ezért hangsúlyozza Kálvin a szegényekről való gondoskodás személyes elkötelezettségét az Írás alapján, hiszen nem általában vannak szegények, hanem mindannyian a te szegény testvéreid (5Móz 15,9.11). Ez a gazdag és a szegény kapcsolatának már olyan dimenziója, amelyben e kapcsolat élő organizmusként tekinthető, communióként³⁰ a szó szoros értelmében, s amelyben „lelki csoda” megy végbe, ami már az élő hit konzekvenciája.

A nagy reformátor atya szerint a földi javak végső soron Istentől kölcsönkapott javak, amelyek tulajdonjoga személyekhez kötött ugyan, de amelyek a felebarát és a közösség hasznát és az emberek közötti békét kell, hogy szolgálják. Az 5Móz 24,19-22-ről szóló prédikációban Kálvin az eddigiekhez hasonló logika mentén foglalja össze mondanivalóját a szegénykérdésről:

²⁹Scholl: Die Kirche und die Armen in der reformierten Tradition. In: Reformierte Kirchenzeitung (RKZ) 124, 1983. 68. Idézi: Dr. Fazakas S.

³⁰Communio: a gazdag és a szegény közötti közösség. Dr. habil. Fazakas Sándor, I.m. 128-129.

„1. Isten azért bízta a földi javakat a gazdagokra, hogy azok a szegényeket is részesítsék a jólétben. A gazdag és a szegény kölcsönösen egymásra van utalva mind az Isten színe előtt, mind pedig a keresztyén gyülekezetben.

2. A kölcsönkapott javak a gazdagokat Istennel és a szegényekkel szövetségbe vonják, ugyanakkor hálaadásra köteleznek. Ez az isteni jogrend az emberi jogrendre nézve azzal a gyakorlati következménnyel jár, hogy a szegény ne akarja erőszakkal megszerezni magának a javakat, de a gazdag részesítse benne a rászorulókat.

3. A gazdag különösképpen ki van téve a hálátlanság, a kapzsiság és az önismeretiség kísértésének; ez Kálvin szerint bűn, amely felett akkor lehet úrrá az ember, ha a földi javakat Isten áldásának tekinti.

4. Az istenképű emberek (szegény és gazdag egyaránt istenképű) keresztyén gyülekezetben megvalósuló közössége a *communio sanctorum* ígértét hordozza. Ez az aktuális társadalmi helyzet elemzésén és az eljövendő közösség reménységén túl a múltba való emlékezés kötelezettségét is magában foglalja: az exodus, a szövetségkötés és a honfoglalás történetében a gazdag mint megajándékozott, a szegény pedig mint a megmentett ismerhet önmagára. 5. Végül is mindketten, a gazdag és a szegény egyaránt a kegyelemre ráutalt emberként áll Jézus Krisztus színe előtt - igazi humanitás az emberré lett Isten kijelentésének meghallásából fakad.³¹

Kálvin szegénység-gazdagság kérdésében is egyfajta *megfeleltetést* mutat: Isten embersége és az ember humanitása, Isten bőkezűsége és a szegények javakban való részesítése, az Isten irgalma és az ember embertárs iránti könyörülete között. Kálvin nem próbálkozik idealisztikus társadalmi modell felállításával; reálisan látta a gazdagok ellenállását, általa kora főbűnének tartott kapzsiságát, hogy a gazdagság az embert helyes önismeretében gátolja. Másrészt a szegénységet sem eszményíti vagy spiritualizálja. ugyanolyan keményen inti a szegényeket is, mint a gazdagokat. Viszont a felebaráti szeretet megélésének konkrét és realiztikus lehetőségét szem előtt tartva a józan méltányosság (*acquitas*) és mértékletesség alapján követeli, hogy „mindenkinek megadassák a magáé”, tudva azt, hogy nincs nehezebb, mint a vágyakat megfékezni és „a test indulatai által parancsolt dolgoknak búcsút mondani”³²

Teológiai-etikai megfontolásai és gyakorlati következtetései nem radikális, hanem *közvetítő lehetőségek*, amelyek az Isten igazságossága és az emberi élet valósága között igyekeznek közvetíteni.

Kálvin strukturális változtatásai

A diakóniai tevékenység helye Kálvin egyházrendszerében

Az előzőek alapján több ponton levonhatnánk a következtetést, hogy Kálvin e teológiai gondolatvázlatával nem az igazságtalan társadalmi viszonyok felszámolására,

³¹Ugyanott Dr. Fazakas S.

³²Inst. III, 7,3 Idézi: Dr. Fazakas S.

hanem azok új módon való vallásos legitimálására törekszik - főleg miután int a szegénység forradalmi módon való felszámolásának kísérletétől. Ugyanakkor viszont felhívja a figyelmet szegénység megszüntetésének *szociális dimenziójára*: kórház-, árva- és szegényház felállítását, illetve a szegénygondozás intézményi feltételeinek megteremtését követeli a várostól, illetve a szegények gondozását a keresztyén gyülekezet életrendjévé teszi.

Utóbbi a diakonátus intézményének átgondolását eredményezi, mely szerint különbség van azok között, akik az egyház javait (köztük a szegényeknek szánt adományokat) kezelték, ill., akik „önmagukat a szegények és betegek gondozására szentelték”.³³

A reformáció és Kálvin teológiájának tengelye Krisztus (solus Christus) és a Róla szóló bizonyágtétel, az Úr Jézus Krisztus három tisztéről (munus triplex Christi: munus propheticum - a prófétai tiszt; munus sacerdotale - a papi tiszt; munus regium - királyi tiszt) szóló tanítás, aminek hatása volt a református gyülekezet-, és egyházszemléletre is. Ez aztán megjelent a presbiteri tisztről szóló tanításban is. Az Institutióban leginkább a II,15-ben, illetve a gyülekezeti tisztségekről a IV,3 8-9-ben olvashatunk ide vonatkozó gondolatokat. Kálvin tanításának háttérében az a bibliai és teológiai meggyőződés áll, hogy az egyházban egyedül Krisztus uralkodhat, ennek következtében az egyház működésében, rendjében és feladat meghatározásában is a három tisztnek kell megmutatkoznia. Krisztus három vagy hármas tisztének, azaz a prófétai, a papi és a királyi tisztnek a gyülekezetben négy vezetői feladat felel meg: a prédikátori, illetve tanítói hivatal, a diakóniai szolgálat és a presbiteri rend.

A Krisztus hármas tisztén nyugvó gyülekezeti/egyházi tisztségek gyakorlatba történő átültetését Kálvin az 1541-ben kiadott genfi egyházi rendtartásban kezdte meg. A négy feladatkörre, vagy hivatalra *pásztorok, tanítók, presbiterek (=vének) és diakónusok* - nézve a Genfi Egyházi Rendtartás világos körülhatárolást hozott. A **diakónusok** feladatai: kétféle szolgálatra is van megbízatásuk. Az egyik a szegénygondozás, azaz a nekik szánt adományok elosztása és kezelése. A másik a betegek gondozása. Ennek megfelelően Genfben voltak külön kórház-felelősök és gondozók is. A presbiterek Krisztus királyi tisztének felelnek meg, ők a vezetők és lelkigondozók, de nem uralkodhatnak a nyájon, a gyülekezeten. A kereszten egyszer s mindenkorra bevégzett és elvégzett krisztusi papi szolgálatnak, hivatalnak, tisztnek a szegénygondozás, a diakóniai szolgálat felel meg.³⁴

A diakónusi szolgálat kérdéseinek tisztázása, valamint a diakónusok választásának és feladatkörének alapos felvázolása is bizonyítja, hogy Kálvin a diakonátusnak az ekkleziológiában szerves szerepet szán. Csakis a négy tisztség (pásztorok, doktorok, vének, diakónusok) együttműködése által működhet jó rendben az egyház - de diakonátus nélkül nincs *ecclesia*!

Kálvin veszélyként látja, hogy a diakónusok legkörültekintőbb kiválasztása és szolgálatba iktatása esetén is kiüresedhet a szolgálat, ha a tisztség viselői felada-

³³Inst. IV, 3,9. Idézi: Dr. Fazakas S.

³⁴Dr. Békefy Lajos (szerk.): Kálvin tanításai (IV.) Jézus Krisztusról (B.), www.reformatus.hu

tuk lelki dimenzióit nem tudatosítják. Később egy prédikációban így jellemzi ezen kérdés helyzetét: a szegényeket jóllakatjuk levessel, de közben megfélemezünk az örömhírről, az Evangéliumról. Az egyház diakóniája ugyanis gépies „levesosztással” laposodhat, ha elfeledkezik a szolgálat lelki dimenziójáról.³⁵

Meg kell még említenünk, hogy természetesen Kálvin a reformáció diakóniai elveit alapvetően ismerte, vallotta, de annak eredményességét nagyban segítette Bucer ezzel kapcsolatosan elgondolt gyülekezeti mintája. Strassbourban Kálvin megalapította és megerősítette az első szervezett menekült gyülekezetet, melynek szolgálatára diakónusokat képzett ki, akik segítségére voltak a lelkigondozásban, és gyámolították a szegényeket és a betegeket. A diakónusokkal rendszeresen tanácskozott, Szentírást olvasott és imaórát tartott. Kálvin strassbourgi száműzetése alatt tapasztalhatta Bucer lelkipásztori és lelkigondozói tevékenységének áldásait és maga is indíttatásokat kapott az atyai baráttól, emellett itt egy jól szervezett és rendezett gyülekezeti étellel ismerkedett meg, amelynek tapasztalatait később Genfben kamatoztatja.

A cselekvő hit a reformáció korában Isten gyermekének, testvérnek, a közösség tagjának tekintette azt a rászorultat, akinek adott, de szétválasztotta az egyház fenntartását és a szegénygondozást. Ezenkívül a cselekvő hitből törvényi garanciák is születtek, megmozgatta a közösséget (ebben az egyes tagok egyéni felelősségükkel vettek részt), ezért mondhatjuk, hogy a hitből cselekvők utat nyitottak a nagyobb társadalmi változások felé is.

A szociális kérdés Kálvin Genfjében

Mi tekinthető Kálvin Genfjében újnak és másnak, korával összehasonlítva a szociális és gazdasági feladatok területén? Kingdon szerint ebben a városban már a középkorban létezett szegénygondozás. A 16. században az volt ebben az újdonság, hogy ezt a munkát racionalizáltabbá tették és laikusok is végezték.³⁶

Mark Valeri szerint Kálvin szemléletében a gazdaság és a közjó(lét) teljes harmóniában volt egymással.³⁷ Kiváltképpen az uzsoráskodás ellen vette fel a küzdelmet, de nem vak radikalitással vizsgálta ezt kérdést, hanem teológusként, akinek van gyakorlati gondolkodása ahhoz, hogy különbséget tegyen a hitelnyújtás és az uzsora között. Alapvetően különbséget tett mérsékelt kamatozó kölcsön segítség (amit akár egyfajta prevencióként is szemlélhetünk!) és uzsora között, ennek igazolása természetesen meghatározott feltételekkel kerül összekötésre, amiket Kálvin „*De l'Usure*” (Az uzsoráról) című írásában fejtett ki részleteiben. Ide tartozik az a nézet, hogy a kamatláb megállapítása nem egyesek ügye, hanem az egész társadalomé, vagy fontos kitétel például, hogy a hitelt nyújtó nem követelhet sokkal

³⁵Fazakas S. i.m. 127.

³⁶Eberhard Busch: "Isten számára lehetetlen, hogy ne legyen irgalmas hozzánk ..." Töredékek Kálvin etikájáról A KDNP PM Tanulmányi Füzetek II. Kálvin társadalmi reformgondolatainak időszerevé Kiadja: KDNP - Protestáns Műhely 32.

³⁷Uo.

többet, mint amennyit maga fizetett, ill. a haszonból le kell vonni az irgalmasság szükségyszerűségeire is. Összességében pedig egyáltalán nem lehet kamatot követelni, ha az okozta a kölcsönző gazdasági csődbe jutását.

Mivel az uzsora újra és újra felbukkant, csak más és más formában, Kálvin küzdelme a beszéd megbízhatóságáért is folyt annak hamis használata ellen és elkötelezett híve és gyakorlója volt a szociális szolidaritásnak. Valeri Kálvin szemléletét úgy jellemzi, hogy megfogalmazza, mi ellen is irányult Kálvin igyekezete: „A kommunikáció kötelékeinek feloldása az egyéneket elszigeteli egymástól a szociális együttélésben és a felebarát kihasználásához vezet, mint aki az egyéni haszon, profit megszerzésének pusztá eszközévé vált”.³⁸ Egy másik szerző, Jane Demsey Douglass ezt írja: Kálvin szerint „a meggyógyult humanitás nem individuális, hanem szociális”.³⁹

Minden embert egyenlően teremtett Isten egymással, és egymás számára teremtette őket. Ha pedig valaki ez ellen a teremtettségbeli meghatározottság ellen fordul, akkor az a bűnnek a kifejezett jele és Isten haragját vonja maga után. Kálvin a személyes felelősség érdeklő, de ezzel összefüggésben és egyszerre a szociális, közösségi szolidaritás is. És az is nyilvánvaló, hogy Kálvin egyezést lát a Krisztus testén belüli kölcsönösség, s aközött, amit látni szeretne a politikai irányítás, a városi tanács tagjai és az egyházi presbiterok között a nyilvános vagy közfelelősség területén.

Két formája volt a szegénységnek és a nyomornak, ami Kálvin véleménye szerint a városi együttélést a vizsgált korszakban különösen zavarta és a személyes felelősséget, a szociális szolidaritást próbára tette.

Az egyik, ahogyan a helyi lakosság az idegenekhez viszonyult (ebben az időben sok francia menekült érkezett a városba, maga Kálvin is valójában élete végéig idegen maradt Genfben): döntő problémává lett, hogy az idegeneket valóban felebarátaiknak tekintik-e a genfiak.

Kálvin a Mózes 5. könyvérol tartott egyik igehirdetésében beszélt találkozásáról az egyik idegennel és ezt írta: Jóllehet nem tudtunk egyetlen szót sem váltani egymással, „*Urunk mégis megmutatta ma nekünk, hogy testvérek lehetünk, mert Krisztus az egész világ és a föld összes lakójának a békessége. Ezért testvéri közösségben kell élnünk egymással, amit Krisztus saját vérével alapított meg. És minden ellenségeskedéssel (amivel csak találkozunk) lehetőséget nyújt nekünk arra, hogy ellenálljunk az ellenségeskedésnek*”.⁴⁰

A másik nagy nyomorúság, amire Kálvin tanítóként és prédikátorként a genfiak figyelmét felhívta, a szegények és a gazdagok között fennálló szembetuno és bántó különbség. Kálvin a középkorban jellemző szegényekkel kapcsolatos gondolkodással (ld. fent) szemben úgy ítélte meg, hogy a szegénység égbe kiáltó botrány. A szegénységnek ilyen elképesztő formájára tekintettel Nicholas Woltersdorff Kálvin

³⁸M. Valeri, Religion, Discipline, and the Economy in Calvin's Geneva, in: Sixteenth Century Journal XXVIII/1 (1997), 137 f.

³⁹J. Demsey Douglass, Calvin's Relation to Social and Economic Change, in: Church and Society, March/April 1984, 127.

⁴⁰Calvin, Sermo 125 zu Deutr. 22,1-4, CO 28, 16 f., Valeri, 139.

gondolatait egy mondatban így foglalta össze: „A szociális igazságtalanság és a szociális áldozatok könnyei sértik, bántják Istent”.⁴¹ Azt, hogy az emberek Isten képére lettek teremtve, véleménye szerint Kálvin úgy értelmezte, hogy Isten önmagát úgy látja, ismeri fel bennünk, mint áldozatoktól gyötört embertársakban. Ám éppen Istennek ebben a megsebezhető szeretetében nyer megalapozást az igazságosságért folytatott küzdelem.

Ezért Kálvin szerint a gazdagok feladatukat nem tudhatják le az alamizsnálkodással, hanem, amint Valeri Kálvint idézi: „Nem tudom elszakítani magamat azoktól, akik szükségbe kerültek, akikkel Isten összekötött engem.”⁴² Ebből a szolidaritásból nézve, pont fordított a helyzet: a gazdagok luxusát a nagyvárosokban kell igazi égbekiáltó botránynak tekinteni. Ez a luxus az önzés kifejeződése, amint azt Kálvin az első Korinthusi levélhez írott kommentárjával bizonyítja. Ha Kálvin tanítása a megszentelődésről Institutioja szerint az önmegtagadásról veszi a példát, akkor először innen nézve értjük meg, hogy ezzel nem valamiféle önmagában értékes dolognak tekinti a szegénységet, s nem is valamilyen életörömről való képtelenségéből jut erre a gondolatra (még akkor is, ha az életöröm sokféle betegség következtében nem jelent meg Kálvin arcán).⁴³

Kálvin felelősségvállalása a szociálpolitikában a társadalom és az egyén kiegyensúlyozásáért teljesen az ellenkező irányba tartott, mint Adam Smith klasszikus kapitalizmus elméletében, miközben a lutheránusok azt vélik, hogy ez támadás az isteni rend szent fundamentuma ellen. Így vélekedik az újabb időkben Gamble vagy Reid is: „A genfi kálvinizmus inkább volt támadás a gazdagság ellen, mint a tőkefelhalmozás védelmezése”.⁴⁴ Wolterstorff idéz Kálvinnak egyik prédikációjából, amit a Galata 6,9-11 alapján tartott, ahol mind a szegényeket, mind az idegeneket együtt szemléli, és ezt mondja: „Saját arcunkat nem láthatjuk a tükrön kívül másban, mint azok személyében, akik szegények és lenézettek ... és így mintha a legtávolibb messzeségből érkező idegenek lennénk ezen a világon. Ha beengedünk közénk egy feketét vagy barbárt, idegent, s mivel ő is ember, magával hoz egy világos tükröt, amiben megláthatjuk, hogy ő a testvérünk és a felebarátunk”.⁴⁵

Ez a lelki-szellemi felismerés a gyökere Kálvin érdeklődésének a szociális és gazdasági kérdések iránt. Ezért írta a 2Kor 8,13khoz készített magyarázatában, amire már André Biéler is utalt: „Isten azt akarja, hogy kapcsolatban álljunk egymással és egyenlőkként nézzünk egymásra, azaz hogy mindenki el legyen látva a szükségességek eszközeinek mértéke szerint, mégpedig úgy, hogy senkinek se legyen túl kevés vagy túl sok semmiből”.⁴⁶

⁴¹N. Wolterstorff, *The Wounds of God: Calvin's theology of social injustice*, in: *The Reformed Journal*, Juni 1987, 14-22.

⁴²Calvin, "Argument" zum Kommentar zum ersten Brief von Paulus an die Korinther (1546/1556), Edinburgh 1960, 6 ff., 12 ff. (CO 49), cf. Valeri, 137.

⁴³Eberhard Busch: *l.m.* 33

⁴⁴S. Reid, *John Calvin. Early Critic of Capitalism* (1), in: *The Reformed Theological Review*, 77-79, und R.C. Gamble, *ebd.*, 161-163.

⁴⁵Wolterstorff, 138f., = CO 51, 105.

⁴⁶CO 50, 100f.; A. Biéler, *The social Humanity of Calvin*, trans. by P.T. Fuhrmann, Richmond 1964, 33, vollständiges Zitat im Vorwort von Visser't Hooft, 8.

„Isten azt akarja” - fogalmaz ezzel a fordulattal Kálvin. Ő ezt az Isten Igéjének a prédikátoraként mondja. Ezt keresztyén gyülekezetben mondja, s ennek a gyülekezetnek úgy kell értelmeznie önmagát, mint olyan közösséget, ahol az emberek egymással is közösségben vannak, és személyes felelősséget viselnek egyetlen fejük, Krisztus fősege alatt egymásért is.

Kálvin tehát úgy tekint az állami területre, mint olyan berendezkedésre, ami azért jött létre, hogy a közjóért és szabadságért álljon fenn, s olyan módon legyen a közjó ápolója, hogy ne károsítsa a szabadságot, meg hogy ne a közjó kárára válósítsa meg a szabadságot. De Kálvin erről úgy szól, mint aki a Biblia magyarázója, prédikációkban és írásmagyarázati kommentárokból, mivel ő nem a maga egyéni ízlése szerint használta a Szentírást, hanem az Istentől hitelesített ígét akarta komolyan venni az akkori jelennek szóló üzeneteivel. Az ígét Isten nevében mondta, prédikálta, aki Kálvin számára nem valamiféle diktátor, hanem, amint megmutatta magát Krisztusban, az a magasságos, aki a legkisebbeket is vállalja.⁴⁷

Randall Zachman Kálvin-munkájában („Kiáltás Istenhez a kétségbeesés szélé-ről”) ír Kálvin zsoltármagyarázatairól is, így a 22. Zsoltár ezen mondatához írt megjegyzéséről is: „Én Istenem, miért hagytál el engem?”. És a genfi reformátor azt írja ezzel kapcsolatban, hogy mi - nem önmagunkra tekintettel, hanem az Istenre felnézve, annak biztos tudatában kell lennünk, hogy „Isten irgalmas hozzánk, még akkor is, ha néha úgy tűnik, ellenünk van”. Ehhez még a 77. Zsoltár panaszához írt mondatára is érdemes odafigyelnünk: vajon Isten elfeledkezett volna arról, hogy irgalmas? Kálvin válasza: „Isten jó volta elszakíthatatlanul összekapcsolódik lényével, mivel lehetetlen számára, hogy ne legyen irgalmas ...”.⁴⁸

A református szegénygondozás új rendszere

A protestáns felfogás egyértelművé tette, hol a határ a közösség segítségére valóban rászoruló szegény és a munkakerülő között, ez a forradalminak nevezhető változás pedig lehetővé tette a szegénygondozás új modelljének kialakulását.

Rendszerszerűen kezdték kiépíteni a protestáns területeken a szegények hivatalos támogatásának és munkáltatásának szervezeti kereteit, eközben következetesen elutasították az alamizsnarendszert. („A könyöradomány nem jótett.”⁴⁹) Ezekben a térségekben megszűnt az a szempont, mely az alamizsnát tekintette az üdvözülés eszközének, melynek helyébe a felebaráti szeretet lépett. Önmagában nem azzal tudunk segíteni a szegényen, hogy lemondunk vagyunk egy részéről, s pusztán ez a tett már erkölcsi értékkel bír - tanították a protestáns ideológusok. A segítség akkor valódi, ha a segélyezett saját erejére is támaszkodik.

Ez a meghatározás a hatóságoktól is új gondolkodást igényelt, hiszen azt mindenki értette és látta, hogy a koldusok, szegények nem egyazon okból váltak azzá.

⁴⁷Eberhard Busch: I.m. 34.

⁴⁸Randall C. Zachman, Crying to God on the brink of despair: The assurance of faith revisited, in: Calvinus Praeceptor, 351-358, hier 355f.

⁴⁹Weber i. m. 196.

Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a szegények nem önhibájából rászoruló csoportjára nézve át kell alakítani a gondoskodás rendszerét. Azonban, ha az egyházi jótékonykodás eredeti formáját felszámolják, ill. egyes csoportoknak a segélyezésre való jogosultságát elismerik, az a gondozási kötelezettség megállapítását és telepítését is feltételezi.⁵⁰

Elvetendő és meg nem engedhető koldulásnak számított az egészséges, munkaképes felnőttek koldulása, ez nyilvános szemrevételezést követelt. Az eljárás során megvizsgálják a koldus testi állapotát (szükség esetén orvosi szakvéleményt is igénybe véve), és akikről ily módon kiderül, hogy "betegségük" lustaság, azokkal szemben intézkedni kell. Ezzel mindenki számára egyértelművé akarták tenni a „rossz” koldusság elítélendő mivoltát. Érdekes jellemzőként elmondható, hogy a teóriát oly hamar követte a gyakorlat, hogy Stralsoundban ez a vizsgálati rendszer ebben az időben már a napi (heti) gyakorlat részévé vált. Ez azt jelentette, hogy aki segélyhez szertett volna jutni, annak hétfőnként meg kellett jelennie a Miklós templomban, itt egy bizottság tagjai alaposan szemügyre vették, tájékoztatták személyes viszonyai felől, s ha egészségesnek és munkaképesnek találták, bizony „zsákmány” nélkül kellett távoznia.⁵¹

A valóban rászorultak segélyezése tehát alapelvevé vált, viszont azt figyelembe véve, hogy aki munkaképes, dolgozzék, aki viszont nem, azt közössége méltó és tisztességes módon lássa el, gondozza. Nem változtattak tehát a korábban kialakult gyakorlaton a közösség kötelezettségével kapcsolatban, vagyis egyértelműen a közösség (a város) gondoskodott a betegekről, nyomorékokról, öregekről, zavart elmeállapotú, stb. polgáraitól. Hosszú ideig fennmaradt viszont még a saját és idegen szegénység kettőssége, melyet éppen a gondozás közösségre koncentráló iránya tartott fenn, ez jellemző a tartományi szegénypolitikára is, jóllehet ott kevesebb eséllyel tudták az ellenőrzést megszervezni.

A közösségi szegénygondozás átalakításának három alapelve volt (ezek többnyire ki nem mondott, nem deklarált, de meghatározó szempontok voltak). A legfontosabb, hogy az addig „elfecsérelt eszközöket” egyesíteni kell, és „az esetleges vagy összefüggéstelen segélyezés helyett szabályozott gondoskodással szolgálja a valóban rászorultakat”.⁵²

Mint az idézetből is kitűnik, az első alapelv a szabályozott, ellenőrzött és koncentrált forráskezelés technikai megoldásáról szólt. A közösségi persely bevételét, amelybe minden létező támogatást, segélyeket, alapítványi összegeket, adományokat behelyeztek, alkalmi gyűjtések, lottériajátékok bevételével egészítették ki. Emellett ide került a volt egyházi vagyon egy része is, továbbá a laikus testvérségek pénze is. A városok vezetői abban bíztak, hogy ez az összeg elegendő lesz a majdani felmerülő igények kielégítésére. A persely kezelésére és a szegényügy szervezésére a Szentírásban leírtakat figyelembe véve, az Apostolok cselekedetei 6. része és a Pál apostol Timotheushoz írott levelének 3. részei alapján diakonusok-

⁵⁰Mezey i.m. 13.

⁵¹Mezey B. i.m. 14.

⁵²Laum i.m. 945.

nak is nevezett „perselymestereket” kértek fel. A választott személyek (a „persely urai”) évente nyilvános elszámolással tartoztak a közösségnek a bevételek és kiadások után.

A segélyezettekre vonatkozott a második alapelv, mely szerint, mivel segélyezni csak a valóban rászorultakat akarták, ennek megállapítására a persely urai környezettanulmányt készítettek, hogy megállapítsák kinek adható a segély.⁵³

A harmadik alapelvet az egyházi közreműködés jelentette, ugyanis sem Luther, sem Kálvin nem volt hajlandó feladni az egyházi szerepvállalást a szegénygondozásban (részben természetesen amiatt sem, mivel annak lényegi eleme volt - mint alapvető egyházi szerep - a lelki gondozás is). Luther elképzeléseiben egy egészséges munkamegosztást feltételezett, ahol a szegénygondozással kapcsolatos adminisztratív teendők jó néhány részét az állami felsőbbbség vállalja át. Kálvin elgondolásaiban az államtól független vallásos szegénygondozást tartott szükségesnek, nála viszont ennél a kérdésnél elmosódottabban jelennek meg a világi és egyházi igazgatás határai, amivel azonosultabb a felelősség.

Ezektől is némileg különböző, sajátos jellege alakult ki szegényekkel való foglalkozásnak Angliában, melynek egyik fő tétele volt, hogy a szegénygondozást teljesen állami ügyként kezelték. Ennek következménye volt a szigetországban, hogy egységesen, állami szankciókkal, az egész államra kiterjedő koldulási tilalmat valósítottak meg. Emellett itt - a reformáció más országaiban ismeretlen módon - a világi forrásokat kiegészítő szegényadót is szedtek.

Szintén angol sajátosságként találkozunk azzal a jellegzetes megoldással, hogy a gondoskodás centrumában nem a munkaképtelenekről való gondoskodás, hanem a munkaképesek munkára fogása állt. (Az itt felsorolt különbségek persze csak hangsúlyokat jelentettek, nem az elesettek és a betegek gondozásának hiányát!)

Az újkorhoz közeledve kialakuló modern állami keretekben Európa más országaiban is megjelent az állami gondoskodás több dimenziója, köztük az egységes joggyakorlat kialakítása mellett a szegénygondozás is. A harmincéves háborút követően pedig általánosságban is elmondható, hogy az állam vette át a szegényügyet.⁵⁴

Befejezés

A XVI. században a szegénység óriási problémát jelentett, a kor gondjaira a reformátorok is nagy figyelmet fordítottak. A Szentírás szociális tanítását ismerve fordultak a nincstelenek, elhagyottak és betegek gondozása felé. A reformáció a centralizált szegénygondozás mellett foglalt állást, és ehhez új kereteket teremtett, valamint joglapot talált.

Az újkori Európában a társadalom szociális gondoskodásának alapja a reformáció szellemiségéből, teológiájából ered, és a reformátorok munkájában csírájában

⁵³Laum i. m. 946.

⁵⁴Mezey B. i.m. 15.

megtalálhatók a modern szociális gondolkodás alapelemei. Ehhez kapcsolódik az a protestáns teológiai felfogás, mely szerint a társadalmi jólét alapja az istentisztelet, hiszen az élet maga is liturgia (kell, hogy legyen reménység szerint) a liturgia után. A „közjó” (ahogyan azt Kálvin mondta), az istentiszteletről kiáramló emberek munkája révén teremthető meg, mert az ember egész élete istentisztelet kell legyen.

Ugyanakkor Kálvin társadalomhoz való odafordulásában olyan új embert formált meg, aki nem utolsósorban abban is kitűnik, hogy működési területén elsőnek sikerült az éhséget és tömegnyomort megszüntetnie. Kálvin különös figyelmet szentelt a szociális háló megteremtésének, melynek elsődleges eszköze a szegénygondozás volt. A kórházak szolgáltatását kiszélesítette a szegények, hajléktalankok istápolására, elhelyezésére. A genfi reformátor szemében elválaszthatatlanul összetartozott a népesség testi egészsége a lelki-szellemi egészséggel. Emellett a harmonikus polgár kifejlődését célzó népjóléti elképzeléseit a diakónia társadalmasításával kívánta elérni.

A témával kapcsolatos kutatómunkámat elvégezve - bár oktatóként magam is tanítok szociális gondoskodás történetét, ha ezt a területet nem is ilyen mélységben - magam is érdeklődéssel tapasztaltam, valóban mekkora újítást, hatékony átformálást jelentett a szegénygondozásban (szociális gondoskodásban) a vizsgált korszak teológiai szemlélete, illetve milyen meghatározó volt ebben a reformátorok (elsősorban Kálvin) felfogása, tevékeny szerepe.

Vizsgálatom egyik fontos következtetése, hogy ezek a 16. századi reformációval megfogalmazott, az elesettekkel, rászorultakkal kapcsolatos új segítségnyújtási elvek legtöbbször ma is aktuális, a hatékony probléma-megoldási tevékenység részét képezheti. Ezek közül kiemelnék néhányat:

Ismerve a társadalomban napjainkban is nagy mértékben megjelenő exklúziós⁵⁵ (élet) helyzeteket az ebben a korszakban kialakult munkával kapcsolatos felfogás ma is alapelveként jelenhet meg: a munka a társadalomba való visszatérés egyik legfontosabb lehetséges útja és *mindenkire* vonatkozhat.

Természetesen ehhez kapcsolódik a szintén máig érvényes elv, hogy a valóságos rászorulóknak joguk van a segítségre, de ez azt is jelenti, hogy a munkaképes nincstelenek esetén ne pusztán az anyagi juttatásoknál maradjunk, hanem a szegénysegélyezés más formáit is fel kell használni, vagyis a naturáliákkal való segélyezés keretében a munkáltatásról is gondoskodni kell.

Alapvetően tehát a munka, a közösség szorgos/hasznos tagjává tevő (a nem koldulásból vagy a segélyezésből megélni akaró) életvezetés ma is egy Isten számára üdvös, de ugyanakkor a társadalom számára is építő, hasznos életmintát jelenthet.

Az elemzett korszak egyik nagyon fontos alapelve az is, hogy nem elegendő önmagában a munkalehetőség felkínálása, a teljes körű szegénygondozás részét kellett, hogy képezze a lelki gondozás és a nevelés is. Anélkül, ha a mentális oldalra nem figyelünk oda ma is személytelen, „féloldalal” a segítségnyújtásunk. Ugyanez igaz a pénzbeni és természetbeni segítségnyújtásra is, mint ahogy tanulmányában Fazakas

⁵⁵Napjaink egyik gyakran használt társadalompolitikai fogalma, a társadalmi kizáródás, kirekesztődés helyzetére.

Sándor is találóan fogalmazza meg: a diakónia ma sem jó, ha gépies „levesosztássá” lapsodik, ha elfeledkezünk a lelki dimenzióról.

Mint láttuk Kálvin már társadalmi-strukturális szinten is (az állam szerepe, a helyi közösség kötelezettsége a különböző hátrányokkal küzdő polgárainak el látására, a diakónia rendszere, egyház és „világ” összekapcsolódása a problémák megoldása érdekében, stb.) szemléli és kívánja megoldani a szegényekről való gondoskodást. Ezt a struktúrát sem mondhatjuk ma sem tökéletesnek, azaz folyamatos jobbítása szintén a segítő szakma visszatérő feladata (és akárcsak Kálvin szemléletében, abban erősen jelen kell lennie a szolidaritásnak!).

Napjainkban sem lehet kérdés a valóban rászorultak (pl. munkaképtelenek, fogyatékkal élők, stb.) tisztességes méltó módon való ellátása, gondozása. Viszont ugyanígy máig fontos alapelv a rászorultak (akár rendszeres, időközönkénti) „szemrevételezése” is, vagyis a rászorultság körültekintő, szakmai szempontú mérlegelése (ehhez azóta alkalmazott eszköz például a környezettanulmány készítése).

Élő az adománygyűjtéssel és osztással kapcsolatos filozófia is: ma is jellemző szempont a szabályozott, ellenőrzött és koncentrált forráskezelési technika alkalmazása (a mostani „közösségi perselyek”-be kerülő bevételeknél is), hiszen az „elfecsérelt eszközöket” egyesíteni kell, és „az esetleges vagy összefüggéstelen segélyezés helyett szabályozott gondoskodással szolgálja a valóban rászorultakat”.⁵⁶

Szintén egyáltalán nem tűnik avítnak a túl magas kamat (uzsoráskodás) szembeni fellépés, figyelembe véve ugyanakkor a mérsékelt kamatozó kölcsön segítség jellegét (megfelelő feltételekkel), akár a problémák prevenciójaként is. Hiszen ma is igaz, hogy az elszegényedést legjobb megelőzni, melynek érdekében hozták létre a 16. században szegénygondozás szociális szervezeteit, közösségi egyesületeit, gondoskodtak a házi szegényekről.

Kálvin teológiai rendszerének, gyakorlati módszereinek köszönhetően a keresztyénység szociális elkötelezettsége a reformáció meghatározó jellemzőjévé vált. Ez ma is a keresztyénység egyik legfőbb jellemzője kell, hogy legyen (a legtöbb esetben az is!).

A gazdagok és a szegények közötti közösség már lehet, hogy napjainkban sokak számára végképp idealizmusnak hat, mindenesetre Kálvin érvelését átgondolva (ld. 10. old.) hozzávéve azt a plusz, szolidaritást eredményező „lelki oldalt”, amire ő is utal, talán nem is annyira elképzelhetetlen.

A nagy reformátor atya azon gondolata pedig, mely szerint a földi javak végső soron Istentől kölcsönkapott javak (amelyek tulajdonjoga személyekhez kötött ugyan), a felebarát és a közösség hasznát és az emberek közötti békét kell, hogy szolgálják, tulajdonképpen a „közjó” elvét jeleníti meg, amely a modern civilizált társadalmak egyik hatékonysági, a közösséget jellemző elégedettség egyik „mérőfoka”.

Végül Bucernek a diakónusokra vonatkozó gondolata, azt hiszem, mai napig nem szorul magyarázatra és annak lényege akár a szociális munkások, segítő foglalkozásúak ismertetőjegye is lehet: „A cél az, hogy olyanok legyenek ők, akikben

⁵⁶Laum i.m. 945.

mindenki megbízik, és akiket mindenki szeret, akik e szolgálatra és igazi pásztori gondoskodásra kellő talentumot és buzgóságot kaptak.”

A 16. századi református szegénygondozás fő elvei, iránya, akárcsak az Úr Jézus Krisztus, ma is élő a szegényekről, elesettekről való gondoskodásban. Református Egyházunk napjainkban is széleskörű és meghatározó intézményrendszerrel végzi a szociális segítségnyújtást, ezzel is teljesítve Isteni küldetését. Ezért hálát adunk a Mindenhatónak, ugyanakkor éppen emiatt sosem feledhetjük azt sem, hogy mindnyájunknak áldott lehetősége és átháríthatatlan felelőssége, hogy Isten elfogadott és megtapasztalt szeretetének bizonyossága legyen a szenvedő, szűkölködő, megpróbált életű felebarátunk iránt bizonyított megértő szeretetünk és áldozatokat vállaló segítségünk, hiszen

„A magunk részéről nem úgy tekintjük tisztségünket, mint amely oly módon lenne behatárolva, hogy amikor a prédikáció véget ér, feladatunk elvégzett lenne.”⁵⁷

Egyéb felhasznált szakirodalom

1. Szent Biblia Magyar Bibliatársulat, Bp. 2005.
2. Atkinson, James: A reformáció. In: A kereszténység története. Budapest, Lilliput Könyvkiadó, 1996.
3. Barker, Robert L. - Almási Judit: Mérföldkövek a szociális munkáltatásban. Budapest, Budapesti Szociális Forrás Központ, 1996.
4. Dr. Pálos Károly: Szegénység, szegénygondozás. Szombathely, Martineum Nyomda. 1934.
5. Johnson, Paul: A kereszténység története. Budapest, Európa, 2001.
6. www.reformiert-info.de
7. www.reformatus.hu - Luther élete.
8. Southern, Richard Williams: A nyugati társadalom és az egyház a középkorban Budapest, Gondolat, 1987.
9. Joachim Staedtke Kálvin János: Megismerés és formálódás. Személyiség és történelem - 48. kötet - Életrajzi sorozatok Musterschmidt-Verlag - Göttingen . Zürich . Frankfurt Kia.: Prof. dr. Günter Franz és prof. dr. Gustav Adolf Rein.

... ● ...

Ferenczi Gábor: főiskolai adjunktus

Debreceni Egyetem, Egészségügyi Kar, Nyíregyháza, 4400, Sóstói út 2-4.

⁵⁷58 Johannis Calvini. Articles Concernant l'organisation de l'église et du culte a Genève, proposés au conseil par les ministres, Le 16. Janvier 1537, in: Opera Selecta (OS), Vol. I, Ed. Petrus Barth, Monachii Chr. Kaiser 1926, (369-377), 376. - Vö. Joachim Staedtke: Johannes Calvin Erkenntnis und Gestaltung. Göttingen-Zürich- Frankfurt 1969, 92. Idézi Dr. Fazakas S. 104.